

ŠTÚROVO

MALÁ VLASTIVEDNÁ KNIŽNICA

Na prvej strane obalu: Rímskokatolícky kostol Svätého Imricha
 Na vnútronom obale: Nová pešia zóna mesta
 Na zadnej strane obalu: Obnovený most Márie Valérie

Príroda

Štúrovo láka návštevníkov zo Slovenska i zahraničia svojím nádherným prírodným prostredím, mikroklimou a termálnym kúpaliskom. Určujúcimi prvkami zemepisného prostredia mesta sú rieky. Tu sa začína ohyb Dunaja, z jeho štúrovského brehu je krásny výhľad na ostrihomský Hradný vrch, ktorého dominantou je klasicistická bazilika. Hron, ktorý sa za mestom vlieva do Dunaja, je svojimi mŕtvymi ramenami rajom rybárov. Severovýchodne od mesta sa strmo dvíhajú vulkanické skaly Kováčovských kopcov. Najvyšší vrch tejto štátnej prírodnej rezervácie je 395 m vysoká Burda. Kováčovské kopce boli na prelome XIX. a XX. storočia obľúbeným letoviskom budapeštianskej smotánky. Na severozápade mesto ohraničuje ŠPR Vršok (Hegyfarok), vinohradnícka oblasť Štúrovčanov. Východne od mesta sa rozprestiera úrodná Podunajská nížina. V blízkosti mesta sa nachádza niekoľko prírodných pozoruhodností. Zo štátnych prírodných rezervácií sú to Čenkovská lesostep, Čenkovský les, Kamenínske slanisko, Dreňova hora pri Novej Vieske, ďalej chránené nálezisko Parížske močiare pri Gbelciach, no zaujímavý je aj Soví vrch pri Salke. V letných mesiacoch poskytuje oddych tisíckam rekreantom Vadaš, jedno z najväčších kúpalísk na Slovensku, rozprestierajúci sa na 24 ha. Termálne kúpalisko sa v posledných rokoch dynamicky rozvíja, jeho služby, nové bazény a ubytovacie zariadenia lákajú stále viac návštevníkov do mesta. V roku 2001 obnovený most Márie Valérie podstatne zvýšil turistickú prítlačnosť mesta, a dal ďalšie impulzy pre rozvoj Štúrova. V roku 2005 sa tu vybudovala nová pešia zóna s finančnou podporou Európskej únie.

*Pamätňý kameň znázorňujúci históriu Štúrova
(dielo Juraja Bartusza)*

Oslobodzovanie Parkanu od Turkov, 1594

Dejiny

Mesto vďaka výhodnej polohe bolo osídlené už v praveku. Dokazujú to rozsiahle archeologické výskumy hlavne v areáli celulóžky a na Božom kopci (Istenhegy). Najstarším, zároveň najdôležitejším náleziskom je sídlisko s mladšou lineárnou keramikou železovskej skupiny z mladšej doby kamennej. Je doteraz najväčším preskúmaným neolitickým sídliskom na Slovensku i v celej Karpatskej kotline. Ďalšie vrstvy tvoria eneolitické sídlisko kostolackej kultúry s kanelovanou keramikou, sídlisko a žiarové hroby zo staršej doby bronzovej, halštatské kultúrne jamy, laténska osada z II. storočia a germánska osada z 2. – 3. storočia.

Anavum

Mesto bolo dôležitým dunajským brodom už v dobe rímskej. Anavum bol jedným z predmostí Limesu, vybudovaného v období

Bitka pri Parkane, 1683 (G.G. Rossi, medirytina)

cisárstva (2. storočie). Toto predmostie zabezpečovalo spojenie rímskeho tábora Solva, postaveného na mieste dnešného Ostrihomu, s ľavým brehom. Cisár a filozof Marcus Aurelius (161–180) počas výpravy vedenej proti Kvádum, napísal tu prvú knihu svojho diela „Samovravy“. „Napísané na území Kvádov pri Hrone“ – uvádza cisár na konci svojich úvah. V neďalekej Bíni sa našiel vzácny hromadný nález neskororímskych zlatých mincí – solidov (108 ks), ktoré sa nachádza v zbierke Slovenského národného múzea. V 6. storočí tento priestor spoločne osídlili Slovania a Avari.

Kakath

Veľké zmeny nastávajú koncom 9. storočia, príchodom maďarských kmeňov. Ostrihom sa stal prvým sídlom uhorských kráľov z rodu Arpádovcov, a tento fakt mal veľký význam pre rozvoj osady Kakath, založenej na mieste dnešného Štúrova. Prvú písomnú zmienku z roku

Princ Karol Lotrinsky

Polský kráľ Ján Sobieski

1075 nájdeme v donačnej listine opátstva v Hronskom sv. Beňadiku, vydané Gejzom I., v ktorom panovník daroval kláštoru desať domov prievozníkov a časť pôdy nachádzajúcej sa v chotári Kakathu. Ďalšie listiny z obdobia Gejzu II. a Ondreja II. svedčia o soľnom a prístavnom mýte. Roku 1189 zavítal do Kakathu a Ostrihomu nemecký cisár Fridrich I. Barbarossa. Podľa dobových prameňov ho privítali kráľ Bela III. s manželkou Margitou, ktorá cisára obdarila rozmerným a nádherným stanom, ktorý mu postavili na tunajšej strane. Nemecký cisár sa poberal svojim vojskom na križiacku výpravu do Svätej zeme.

Po vymretí Arpádovcov sa v Uhorsku odohrali boje o nástupníctvo na trón. V júni 1304 prichádza do krajiny český kráľ Václav II., aby získal korunu uhorského kráľa pre svojho syna Václava III. Po utáborení sa v Kakathe vyzval ostrihomského arcibiskupa Michala, aby vydal korunu pre jeho syna, ale ten to odmietol. Vizitačné a daňové protokoly zo 14. a 15. storočia svedčia o tom, že Kakath bol významnou osadou aj v tých časoch.

Džigerdelen – Parkan

Keď Turci v roku 1541 obsadili Budín, osud krajiny – rozdelenej na tri časti – bol spečatený. Ich následné 150-ročné panstvo prinieslo pustošenie a množstvo vojen, pričom Uhorsko neustále hľadalo možnosť znovuzískania samostatnosti spod jarma Turkov ale aj Habsburgovcov. Kakath ležal na hranici okupovaného územia, a tak sa dostal do víru protitureckých bojov a stavovských povstaní.

Roku 1543 sa Turkom podarilo dobyť Ostrihom a následne obsadiť aj Kakath. Keďže Turci postrehli strategický význam tohto miesta, vybudovali silné predmostie západnejšie od zničeného Kakathu, v miestach, kde stojí dnes kostol. V liste arcibiskupa Pavla Várdyho (1526-1549) sa píše o „novej pevnosti (castellum), ktorá má byť postavená oproti Ostrihomu“. Turci pevnosť obrazne nazvali „Džigerdelen Parkan“, t.j. „pevnosť zarývajúca sa do pečene nepriateľa“. Posádku parkanskej pevnosti v 16. storočí tvorilo okolo 200 vojakov, spolu s Ostrihomom okolo 1300 vojakov. Boli tu umiestnené aj delá a časom postavená aj modlitebňa (džámi). Ostrihom a Parkan sa stali významným oporným bodom tureckých lúpežných nájazdov. Roku 1544 pri neďalekej Salke Melichar Balassa a František Nyári rozprášili turecké jednotky vracajúce sa z lúpežnej výpravy. Túto bitku zvečnil aj maďarský básnik Tinódi Lantos Sebestyén. Roku 1581 kapitán novozámockej pevnosti Pavol Rác tu zvíťazil nad Turkami, ale Juraj Thurzo bol v roku 1590 porazený, a stratil mnoho svojich vojakov pri Parkane. Roku 1594 sa cisárske vojsko pokúsilo získať od Turkov Ostrihom a Parkan, ale výprava grófa Mikuláša Pálffyho a arcikniežata Jozefa

Baroková kalvária z roku 1766

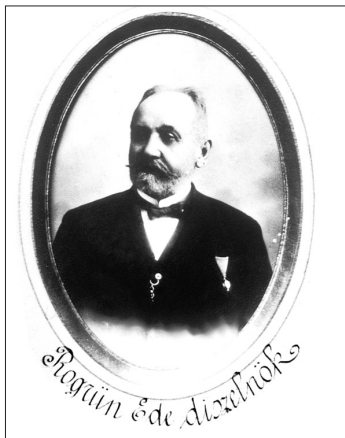
skončila neúspechom. Pri dobývaní Ostrihomu padol Bálint Balassa, najvýznamnejší maďarský básnik tých čias. V nasledujúcom roku generáli Mansfeld a Pálffy už boli úspešní, ale Parkan bol celkom zničený. Vzápätí ho dal Pálffy obnoviť. V roku 1605 – na konci pätnásťročnej vojny – paša Ali obe pevnosti získal späť pre Turkov. Dvormajster Štefan Illésházy vtedy napísal Jurajovi Thurzovi: „... a Nemcom naše hrady nezverujeme, vzdali sa Ostrihomu, aj ostatné prepustili Turkom, nie je to ich vlasť, preto ich to nebolí...”. Po uzavretí mieru pri ústí Žitavy (1606) sa Parkan znovu ocitol v rukách Turkov. Túto skutočnosť potvrdil aj mier podpísaný medzi bojujúcimi stranami 26. mája 1625 pri neďalekom Kamennom Moste.

V šesťdesiatich rokoch 17. storočia sa Parkan ocitá znovu v ohni ťažkých bojov. Roku 1661 Adam Forgách a hlavný veliteľ cisárskych vojsk gróf Montecuccoli boli poverení dobytím Ostrihomu a Parkanu. Montecuccoli sa síce pod Parkanom objavil, ale k boju nedošlo.

Pamätná tabuľa Móra Wertnera na Hlavnej ulici

Nakoniec sa Forgách rozhodol dobyť opevnenie sám. Jeho vojsko však nebolo jednotné a tak sa operácia nevydarila. Forgách ani počas tureckej výpravy v roku 1663 nemal veľa šťastia, Turci pri Parkane jeho vojsko obklúčili a spôsobili mu značné straty. V ťažkých časoch si poradil iba gróf Mikuláš Zrínsky, ktorý 31. augusta 1663 napadol janičiarov vracajúcich sa z Nových Zámkov a pobil ich. Po oslobodení Nitry a Levíc generál de Souches tiahol na Parkan. Turci, vidiac nezmyselnosť odporu, stiahli sa do Ostrihomu. Delostrelectvo de Souchesa Parkan takmer úplne zničilo. Obraz zničenej pevnosti si môžeme predstaviť podľa opisu tureckého cestovateľa Evliya Čelebiho, ktorý precestoval Uhorsko v rokoch 1663–1664: „Leží na rovnej lúke na západnom brehu rieky oproti ostrihomskému hradu, v oblasti novozámockej pevnosti. Je to štvorcová, drsná a pevná plotová palanka a silná pevnosťka s terasovito naplnenými múrmi. Z troch strán je val a na východnej strane je Dunaj. Na všetkých troch stranách je hlboká a široká priekopa..”

Ede Rogrün

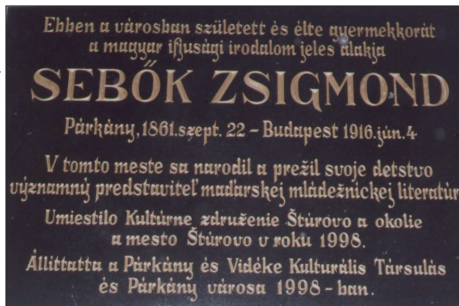
Zsigmond Sebők

Bitka pri Parkane (1683)

Na jar 1683 sa veľkovezír Kara Mustafa rozhodol zasadiť Habsburgom smrtiaci úder, a podujal sa na dobytie Viedne svojou štvrtmilionovou armádou. Súčasne „kurucký kráľ“ a spojenec Turkov Imrich Thököly ovládol horné Uhorsko. Turci Viedeň obliehali od 14. júla do 12. septembra, keď mesto oslobodili vojská poľského kráľa Jána Sobieskeho. Následne kresťanské vojská prenasledovali ustupujúcu tureckú armádu až k Parkanu. Keď sa Kara Mustafa dozvedel, že najbližším cieľom kresťanov je dobytie Ostrihomu, prevelil sem aj 8 000 vojakov budínskeho pašu Kara Mohameda. Kresťanské vojská sa 7. októbra 1683 priblížili k Parkanu. Sobienskeho jednotky tvorili predvoj armády, ktorý napriek zákazu hlavného velenia podnikli samostatnú akciu. Turci im pripravili pascu a pri „Údolí plaču“ (Siralomvölgy) pobili 1 500 Poliakov. 9. októbra zaútočili cisárske a poľské vojská na Parkan. Turecká armáda rátala s pomocou Thökölyho, ale ten sa nedostavil včas, nakoľko spojenectvo mu už nebolo po vôli. Kresťanské vojská pod velením Karola Lotrinského vydobili pri Parkane skvelé

*Pamätná tabuľa
Zsigmonda Sebóka
na Hlavnej ulici*

víťazstvo, ktorým sa začalo vyhnanie Turkov z Uhorska. Takto sa mesto oslobodilo spod tureckého jarma a zároveň zapísalo i do dejín Európy.

Rákócziho povstanie

Mesto si vytrpelo svoje aj za stavovských povstaní počas 17. storočia. V časoch povstania Františka Rákócziho II. tiahli týmto územím hlavne vojská Jána Bottyána. V lete 1706 od ústia Hrona Rákócziho delostrelectvo ostreľovalo ostrihomský hrad, ktorý na krátku dobu aj obsadili. V nastávajúcom storočí Parkan stratil svoj vojenský význam, vďaka čomu nasledovalo pokojnejšie obdobie histórie mesta.

Jarmoky

Mesto už v stredoveku získalo mýtnu a prevoznícke právo, k nim neskôr pribudlo aj právo jarmočné, čo znamenalo mestské výsady pre Parkan. Ako „oppidum” (mestečko) bol označovaný už od obdobia tureckého panstva. V mierových časoch aj Turci mali záujem na normalizácii hospodárskeho života a obchodu, a od konca 16. storočia v Parkane usporiadali jarmoky. 20. marca 1598 píše Memy beg vo svojom liste novozámockému kapitánovi Mikulášovi Pálffymu nasledovné: „Myslíme si, že pre úžitok zeme poslúži, aby tu v Kakathe boli jarmoky každý týždeň; na ktoré môžu kludne prísť ľudia zo všetkých kútov pre svoj zisk, a aby mohli predávať a kupovať...”. Začiatkom 18. storočia sa aj v Parkane rozmohli cechy a obchod, čo znovu podnietilo potrebu organizovať jarmoky. Žiadosť arcibiskupstva našla pozitívny ohlas u

*Budova bývalého súdu
postavená na prelome
19. a 20. storočia*

úplnosti Našej kráľovskej moci a z mimoriadnej milosti sme považovali za vhodné povoliť štyri jarmoky, t.j. ročné voľné trhy, a to prvý na deň svätého Juraja Martýra, druhý na deň sv. Bartolomeja apoštola, tretí na deň apoštolov sv. Šimona a Júdu a nakoniec štvrtý na deň sv. Lucie... za tých istých slobôd a zvláštnych výsad, za ktorých sa tieto slobodné jarmoky konajú v našich slobodných kráľovských mestách a ďalších slobodných mestách: v horeuvedenom arcibiskupskom mieste Parkane, aby sa vždy mohli konať..."

Roku 1754 Parkan dostal právo aj na usporiadanie piateho jarmoku za podmienky, že jeho zisk sa môže obrátiť jedine na kostol. Jarmok povolený arcibiskupom grófom Mikulášom Csákym sa konal v deň sv. Jána Krstiteľa. Neskôr však len jarmokov bolo zbytočných, preto sa dodnes zachoval iba jeden, a to jarmok Šimona a Júdu, ktorý sa koná každoročne v októbri.

Kostol

V 18. storočí bola postavená aj jediná chránená pamiatka mesta, barokový rímsko-katolícky farský kostol sv. Imricha. Pôvodný ranobarokový kostol bol postavený na začiatku XVIII. storočia za arcibiskupa Leopolda Kollonicha, ale menšou úpravou bola v roku 1791 prestavaná v neskorobarokovom štýle. Roku 1878 dal arcibiskup Ján Simor rozšíriť kostol dvoma bočnými loďami. V roku 1946 za dekana Vendelína Varjú bol vojnou zničený kostol obnovený. V poslednom

*Cintorín sovietskych
vojakov padlých
počas II. svetovej vojny*

desaťročí sa uskutočnila jeho celková rekonštrukcia. Pri kostole sa nachádza baroková kalvária z roku 1766, ktorá je tiež chránenou pamiatkou.

Pamätihodnosti okolia

Z historicko-architektonických pamiatok okolia mesta si zaslúžia zvláštnu pozornosť románska rotunda a bazilika z 13. storočia, ktoré sa nachádzajú v Bíni. Vzácne fresky a hlavice stĺpov sú jedinečnými pamiatkami nášho historicko-umeleckého dedičstva.

Na konci 18. storočia bol postavený v štýle francúzskeho vidieckeho baroka veľkolepý kaštieľ v Belej, ktorý v posledných rokoch – po tom, že bol prinavrátený dedičom bývalých vlastníkov – sa úplne obnovil. Nájdeme v ňom reštauráciu, vináreň, hotel a konferenčné priestory.

Hospodársky a spoločenský vývoj

V druhej polovici 19. storočia sa v Parkane rozvíjal priemysel a s ním aj meštiansky život. Roku 1842 tu bola založená Prvá parkanská škrobáreň a mlyn Otta Frankla a synov. Neskôr boli založené tehelne bratov Rennerovcov, ďalej Schrankova octáreň a parný mlyn bratov Tímárovcov. V tých časoch sa Parkan stal aj významným dopravným uzlom. Roku 1850 bola dokončená výstavba železnice na úseku Vác-Bratislava-Viedeň. Prvý vlak cez Parkan prechádzal 16. decembra 1850 z Viedne do Pešti. V rokoch 1886–1887 bola postavená železničná trať do Levíc s odbočkou na Šahy. Takto sa mesto zapojilo do krvného obehu hospodárskeho života Uhorska.

Pomník miestnych obetí dvoch svetových vojen a holokaustu (dielo Tibora Szilágyiho)

K rozvoju mesta na prelome 19. a 20. storočia vo veľkej miere prispel lekárnik Ede Rogrün, ktorý tu založil prvú poštu a zaslúžil sa o založenie Parkanskej sporiteľne. Okrem toho bol aj čestným predsedom Parkanského dobrovoľného hasičského zboru. Odpočíva v rodinnej hrobke pod kaplnkou starého cintorína. Zo známejších osobností, ktorí preslávili mesto je potrebné spomenúť Zsigmonda Sebőka (1861–1916), rodáka z Parkanu,

klasika maďarskej mládežníckej literatúry, ktorý vo viacerých poviedkach opisuje svoje rodisko.

V rokoch 1908-21 žil a pôsobil v Parkane významný historik a genealóg Dr. Wertner Mór, narodený v Špačinciach pri Trnave, autor mnohých vzácných historických štúdií. Jeho hrob leží v židovskom cintoríne mesta. Obaja títo činitelia majú pamätnú tabuľu na Hlavnej ulici.

Na prelome 19. a 20. storočia vďaka aktívnemu meštianstvu sa v meste rozvinul bohatý kultúrny a spoločenský život, ktorého organizátormi boli Katolícky spolok mládeže, Parkanský spevácky spolok, Parkanský čitateľský krúžok, Parkanský dobrovoľný hasičský zbor, Parkanský telovýchovný spolok a Parkanská skupina skautov sv. Imricha.

Most Márie Valérie

Na Dunaji pri Parkane bol už pred stáročiami významný brod. V období tureckého panstva boli tunajšie lodné mosty viackrát zničené a obnovené. V 18. storočí tu bol postavený na podnet arcibiskupa Františka Barkóczyho tzv. „kyvadlový“ alebo „lietajúci most“. Bola to v

Termálne kúpalisko Vadaš

podstate kompa, ktorá na druhý breh preplávala za 6-8 minút. Roku 1842 za arcibiskupa Alexandra Rudnayho kompu nahradil lodný most, ale tento bol v meruôsmych rokoch zničený. Roku 1851 ho dal arcibiskup Ján Scitovszky obnoviť, no koncom 19. storočia už pontónový most nebol postačujúci. Po výstavbe bratislavského a komárňanského mosta uhorská vláda pristúpila k výstavbe ostrihomského mosta. Arcibiskup Kolos Vaszary na uľahčenie jeho výstavby „vedený ústretovosťou vo veci verejného záujmu“ sa navždy zriekol práva vyberania mýta. Budapešťianski stavební podnikatelia Szaléz Cathry a jeho syn podpísali dohodu v roku 1893 a za necelé dva roky, t.j. 28. septembra 1895 most bol slávnostne odovzdaný verejnosti, za prítomnosti vysokých vládnych a cirkevných hodnostárov. V júni 1919 počas bojov československých légii a vojsk Maďarskej republiky rád legionári vyhodili do vzduchu prvé pole mostu na parkanskej strane. Most bol začiatkom 20. rokov provizórne, potom v roku 1926 celkom

Nový Hotel Thermal

obnovený. Koncom druhej svetovej vojny, na vianoce roku 1944 osud mostu bol spečatený, keď ustupujúce nemecké vojská vyhodili po po-vetria tri stredné polia mostu.

Po roku 1989 sa začal dlhoročný zápas za obnovenie mosta. Civilnú iniciatívu podporili stavitelia a časom sa našla aj politická vôľa. 16. sep-tembra 1999 Mikuláš Dzurinda a Viktor Orbán, premiéri oboch krajín podpísali medzivládnu dohodu o rekonštrukcii mosta na palube lode „Rákóczi“. 17. októbra 2000 sa začali stavebné práce, a 20. júla 2001 sa umiestnilo na piliere aj posledné pole mosta, vyrobené konzorciom GanzIS. 17. októbra 2001 bol most Márie Valérie opäť slávnostne odovzdaný. Most bol postavený za finančnej podpory Európskej únie, resp. vlád Slovenska a Maďarska. Ceremoniálu sa okrem dvoch pre-miérov zúčastnil aj Günter Verheugen, komisár EÚ pre rozšírenie, ktorý most odovzdali v rámci trojdňovej veľkolepej slávnosti.

*Odovzdanie mostu Márie Valérie
11. októbra 2001*

Rozpad Rakúsko-Uhorska zapríčinil radikálne zmeny aj v živote mesta. Parkan sa stal hraničným mestom Československej republiky, a mesto bolo okresným sídlom. 6. novembra 1938 bol na základe prvej viedenskej arbitráže Parkan opäť pripojený k Maďarsku. Druhá svetová vojna si vyžiadala od mesta mnoho obetí. Od decembra 1944 do marca 1945 sa v okolí mesta odohrali ťažké boje, predovšetkým v oblasti kamenínskeho predmestia. Pamiatku miestnych obetí oboch svetových vojen a holokaustu pripomína pamätník postavený v roku 1994. Telesné pozostatky padlých sovietskych vojakov sú pochované v štúrovskom vojenskom cintoríne, ktorý bol zriadený po vojne.

Parížska mierová zmluva obnovila predmníchovské hranice a mesto sa opäť stalo súčasťou ČSR. Na základe rozhodnutia Povereníctva vnútra z 26. júna 1948 bol Parkan premenovaný na Štúrovo. Mesta sa do roku 1960 opäť stalo sídlom okresu. Najvýznamnejšiu zmenu do života mesta v posledných desaťročiach priniesla výstavba Juhoslovenských celulózok a papierní, ktoré sa začali stavať v roku 1963. V dôsledku industrializácie sa počet obyvateľov mesta zvýšil na trojnásobok. Po roku 1989 bola celulózka privatizovaná a odvtedy je vo vlastníctve rôznych nadnárodných spoločností.

Juraj Himmler

Literatúra:

Dr. Haiczl Kálmán: Kakath, Dsigerdelen-Csekerdén, Párkány; Nové Zámky, 1937

Dr. Borovszky Samu: Esztergom Vármegye, OMT Magyarország vármegyei és városai, Budapest

Evliya Čelebi: Kniha ciest, Tatran, Bratislava, 1978

Sugár István: Lehanyatlík a török félhold, Zrínyi, Budapest, 1983

Ján Mravik: Štúrovo a okolie po stránke historickej a turistickej, Slavín, Bratislava, 1969

Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai 1526–1848, Maecenas, Budapest, 1988

Péter Püspöky Nagy: Erb mesta Štúrova, rukopis

História mostu Márie Valérie, Lilium Aurum, Dunajská Streda, 1999

Prokopp Gyula: Az esztergomi Duna-híd, In: Párkányi Szemle, 1996

Malá vlastivedná knižnica 10. číslo

Vydáva Vydavateľstvo KT s.r.o., Komárno, 2006

Zodpovedný vydavateľ: Tímea Szénássy

Iniciátorom vydávania tejto edície bol Dr. Ing Árpád Szénássy

Foto: archív autora a Ján Valkó

Príprava: Nec Arte s.r.o.

©Všetky práva vyhradené!

ISBN: 80-889804-07-8

Vydávaný seriál si možno predplatiť alebo zakúpiť:

Vydavateľstvo KT, s.r.o., 945 01 Komárno

Mederčská 9, tel.: 035/7700 869

